

soida. On ilahduttavaa, että Bergström avaa luokittelun problematiikkaa luki-joilleen. Esimerkiksi kaikille lääkäreille luokittelamisen varjopuolet, kuten rasismiin ja muihin ennako-oletuksiin sekä stereotyyppioihin liittyvät kysymykset, eivät välttämättä ole kovin tuttuja. Samalla kuitenkin jäin kaipaamaan syvempiä ja tarkempia huomioita. Niiden tekemisessä voisivat auttaa esimerkiksi yhteiskuntatieteellinen kategoria-analyysi, kulttuuriantropologi Mary Douglasin ajattelu tai queer-poliittinen metodologia.

Mielelläni lukisin Bergströmin kirjasta myös runsaampaa ja tarkempaa pohdintaa kielestä, merkityksenannoista ja konstruktionismista. Nämä kiinnostavat näkökulmat ovat teoksessa esillä, mutta paikoin ne herättävät enemmän jatkokysymyksiä kuin tarjoavat uutta tietoa. Kun Bergström väittää, että psykiatria on ”kielen armoilla” (s. 64), niin mitä hän oikeastaan tarkoittaa? Onko esimerkiksi muu lääketiede Bergströmin mielestä vapaa kaikesta kielen ohjailevuudesta?

Bergströmin tekstin lukeminen on virkistävää, sillä se vaikuttaa pohjautuvan erilaiseen tiedontuotantoon ja erilaiseen vakuuttamisen tapaan kuin moni muu psykiatrian kritiikki, jota on esitetty yhteiskuntatieteellisten tai humanististen alojen piirissä. Pohjimmiltaan Bergström vetoaa luonnontieteellisiin ja

kausaalisiin selityksiin, kuten vaikkapa siihen, ettei ADHD ole todennettavissa neurobiologisesti. Siinä missä oma kulttuurin diagnostisoitumista koskeva tutkimukseni operoi kielen piirissä, Bergström pyrkii katsomaan kielen taakse ja kertomaan, miten asiat todella reaalisessa maailmassa ovat – tai miten ne eivät ainakaan ole.

Mieletön häiriö ei vain problematisoi ja kritisoi, vaan se myös esittää ratkaisuja. Kirjan loppupuolella kerrotaan, että yksi tapa järjestää mielenterveydenhoito olisi luopua mielenterveyshäiriökeskeisyydestä ja siirtyä verkostokeskeiseen hoitoon, jota Suomessa on edustanut maailmankuulu avoimen dialogin malli Keroputaan sairaalassa. Ehdotetun ratkaisun toimivuutta en kykene arvioimaan, mutta lähtökohtaisesti suhtaudun ilolla sellaiseen keskusteluun, jossa psykiatrian totunnaisia käytäntöjä rohjetaan ajatella uusiksi.

Jani Tanskanen

Kirjoittaja opettaa kulttuurista mielenterveystutkimusta Jyväskylän yliopistossa ja viimeistelee kirjallisuuden alan väitöskirjasta kulttuurin diagnostisoitumisesta kotimaisessa mediassa ja kirjallisuudessa 2000-luvulla.

Kytkintä nostavat äidit nykykirjallisuudessa

Jenny Björklund, *Maternal Abandonment and Queer Resistance in Twenty-First-Century Swedish Literature*. Palgrave Macmillan. 293 s.

Nyt sinun täytyy ottaa tämä kaikki hoitaaksesi. Huolehdi lapsistasi. Huolehdi kodistasi. Joko annat jonkun muun huolehtia yrityksestäsi. Tai annat jonkun muun huolehtia lapsistasi. Sinä valitset. (Hamberg 2007, 157–158. Suomennos kirjoittajan.)

Emma Hambergin teoksessa *Brunstkalendrar* perheenäiti Lena jättää eräänä yönä muun perheen nukkuessa tuon viestin keittiön pöydälle ja lähtee. Lena on turhautunut perheensä perinteisiin rooleihin, sukupuolittuneeseen työhajakoon ja kyllästynyt pyörittämään lapsiperhearkea yksin. Lasten isä on poissaoleva, työhönsä ja yritykseensä uppoutunut elättäjä.

Jenny Björklundin teos *Maternal Abandonment and Queer Resistance in Twenty-First-Century Swedish Literature* käsittelee ruotsalaisen nykykirjallisuuden teoksia, joissa äiti jättää perheensä. Pohjoismaisessa kirjallisuudessa on toki ennenkin esiintynyt perheensä hylänneitä äitihahmoja. Henrik Ibsenin kuu-

luisassa näytelmässä *Nukkekot* (1879) Nora ymmärtää, ettei hän ole pelkäänsään vaimo ja äiti ja jättää miehensä ja lapsensa kouluttaakseen itseään. Usein motiivi lähtemisen taustalla onkin kuvattu emansipaation kautta, kun äidit ovat jättäneet perheensä opiskellakseen, tehdäkseen työtä, tai rakkauden vuoksi. Björklundin mukaan nykykirjallisuus nostaa esiin myös äitejä, jotka lähtevät ennen kaikkea siksi, että heillä on ambivalentteja tunteita äitiyttä ja äidin roolia kohtaan. Siten Björklund analysoikin lähtemistä nimenomaan irtiottona äitiydestä ja kritiikkinä ydinperheideaaleja ja hyvän äitiyden ihanteita kohtaan.

Björklund hakee inspiraatiota tutkimukseensa feministisen tutkimuksen perinteestä ja erityisesti queer-teoriasta, jonka kautta heteronormatiivisia normeja voi tehdä näkyviksi, kritisoida ja vastustaa. Useimmiten queer-näkökulman normeja rikkova linssi kohdistuu queer-hahmojen kokemuksiin ja elämäntilanteisiin, mutta tässä tutkimuksessa Björklund kohdentaa katseensa heteroseksuaalisissa ydinperheissä elävien äitien kokemuksiin. Analyysi ammentaa Sara Ahmedin (2010) ajatuksista perheestä onnellisuusobjektina (*happy object*) ja feminististä ilonpilaajana (*feminist killjoy*). Luennassa vaikuttavat voimakkaasti myös Judith ”Jack” Halberstamin queer-teoretisoinnit

epäonnistumisesta ja vastarinnasta. Epäonnistuminen määrittyy usein suhteessa normeihin; miten emme onnistu sopimaan heteronormatiivisiin, uusliberalistisiin ja yksilökeskeisiin ihanteisiin, identiteetteihin ja elämänpolkuihin. Keskeinen kysymys onkin miten perheessä ahdistuvien ja lähtevien äitien tarinoita voi analysoida queer-teorian tarjoamien linssien läpi?

Tutkimukseen valikoitu ”kytkintä nostavia” äitejä esittävä kirjallisuus sijoittuu Ruotsiin: pohjoismaiseen, naisystävälliseen hyvinvointivaltioon. Pohjoismaissa kahden ansaitsijan tai kahden hoivaajan malliksi kehittynyt perhepolitiikka, varhaiskasvatuspalvelut ja edistykellisinä pidetyt asenteet sukupuolirooleja kohtaan tukevat naisten opiskelua ja työssäkäyntiä. Naisten ei siis tulisi joutua valitsemaan esimerkiksi kodin ja uran välillä, vaan äiditkin voivat toteuttaa itseään kodin ulkopuolella, kun valtio (ja osallistuvat isät) jakavat vastuuta perheestä. Björklund tuo hyvin esiin, miten tästä huolimatta lapsiperhe-elämää ohjailevat monenlaiset lapsikeskeiset ja intensiivisen, läsnä olevan vanhemmuuden sukupuolituneet ihanteet. Ne suuntaavat vanhempia, erityisesti äitejä, viettämään lasten kanssa mahdollisimman paljon aikaa, ja samalla joustamaan töistä, omista harrastuksista ja menoista. Queer-teorian tar-

joamien työkalujen kautta Björklund tarkasteleekin äitien lähtemistä hyvän äitiyden, läsnä olevan vanhemmuuden ja ydinperhenormin vastarintana. Nämä normit elävät Ruotsissakin yhä sekä perhepolitiikan että kulttuuristen perheellistymistä suosivien ihanteiden muodossa.

Björklund on sisällyttänyt tutkimukseensa 22 naisten kirjoittamaa romaania, joissa useimmissa perheensä jättävä äiti on joko päähenkilö tai yksi heistä, jonka kautta tarinaa kerrotaan. Rajaus naiskirjailijoiden teoksiin ei ole ollut tietoinen valinta, vaan lopputulos – kaikki materiaaliksi sopivat teokset olivat naisten kirjoittamia. Luennassa Björklund kertoo etsineensä toistuvia teemoja äitien lähtöön johtaneista syistä ja juonikuvioista, ja analyysi on koostettu neljän pääluvun ympärille.

Johdannon jälkeisessä luvussa teemana ovat ”Onnelliset loput”. Alussa esitellyssä Emma Hambergin teoksessa *Brunstkalendar* äiti hylkää perheensä kyllästyneenä kantamaan kaiken vastuun, mutta äidin poissaolon aikana isä oppii huolehtimaan lapsista ja kodista ja kehittää läheisemmät suhteet lapsiinsa. Äiti palaa lopulta tasa-arvoisempaan perhe-elämään. Tämänkaltaiset romaanit eivät Björklundin mukaan niinkään vastusta vaan lopulta vahvistavat keskiluokkaisia, valkoisia, heteronormatii-

visia ihanteita. Perhe- ja lapsikeskeinen elämä ja tasa-arvoinen parisuhde tulevat mahdollisiksi miehen ja naisen kasvutarinoiden kautta.

Luvussa ”Huonot äidit” romaanien äitihahmot haastavat suoremmin hyvän äitiyden ideaaleja. Esimerkiksi Sara Kadeforsin romaanissa *Borta best* (2009) äiti pakenee miestään ja teini-ikäistä tyttärtään, kun he saavat selville, että äiti on tuhlanut lapsensa perinnön. Äitinä päähenkilö kuvataan etäisenä, haluttomana viettämään aikaa tyttärensä kanssa ja henkilönä, joka laittaa omat halunsa ja tarpeensa muiden edelle: piirteitä, joita pidetään huonon äidin ominaisuuksina. Romaanin äiti vaikuttaa olevan tietoinen hyvän äitiyden ideaaleista, mutta enemmän tai vähemmän tietoisesti valitsee olla noudattamatta niitä. Björklundin analyysit muistuttavat kuitenkin myös siitä, miten äiti voi olla huono monin eri tavoin, myös olemalla liian läheinen, tukahduttava. Esiin piirtyvät hyvän äitiyden ihanteet korostavat, että äidin tulee paitsi olla läheinen lapselle, myös antaa tilaa lapsen itsenäistymiselle.

Neljäs luku ”Ydinperhe selkeänä polkuna” kuvailee (mielenterveyden ongelmista kärsiviä) äitihahmoja, joista tulee ”feministisiä ilonpilaajia”, kun he kieltäytyvät näkemästä ydinperhettä onnellisuuden lähteenä. Björklund analysoi teoksia, joissa Sara Ahmedin (2010)

ajatuksia seuraten äitiys ja perhe-elämä näyttäytyvät naiselle kyseenalaistamattomana elämänvalintana. Niitä kohti naiset ovat kulkeneet, mutta arki ydinperheessä kuristaa. Nämä äidit kamppailevat oman ajan tarpeensa, omien unelmiensa ja lasten, miehen ja kodin vaatiman ajan ja huomion kanssa. He sairastuvat alkoholismiin, vaipuvat masennukseen, ja lähtevät, tai pakenevat perhettään jopa itsemurhan kautta.

Teoksen viides ja viimeinen luku ”Vastentahtoiset äidit” käsittelee naisten kokemia paineita perheellistyä ja asettua hoivarooleihin elämänsä eri vaiheissa. Näissä romaaneissa äidin roolia kerrotaan bonusäitien kautta, jotka eivät ole halunneet omia biologisia lapsia, tai äitien kautta, joille äitiys ei ole ollut itseltään selvä, omaehtoinen ja tietoinen valinta; he ovat kokeneet yhteiskunnan ja läheisten painostaneen heitä äitiyteen. Näitä representaatiota Björklund tulkitsee kahdesta eri näkökulmasta. Yhtäältä niiden voi nähdä alleviivaavan sitä, miten vahva ydinperhenormi edelleen on ja miten vaikeaa on valita toisenlainen, vähemmän tallattu elämänpolku. Lisäksi biologisesti lapsettomien naisten tarinoita kerrotaan siitä näkökulmasta, miten elämän merkitys löytyy jonkun toisen lasten hoivaamisen kautta. Björklund tarjoaa myös toisenlaisen luennan queer-teorian kautta: samoista roma-

neista voi myös löytää sävyjä siitä, miten naiset ja äidit haaveilevat erilaisesta elämänpolusta, lapsettomasta elämästä, ja lähtemällä ottavat etäisyyttä perhekeskeiseen elämään hoivasta kieltäytyen. Tämä luenta tarjoaa luovemman ja radikaalimman näkökulman naisten elämäntarinoihin, mahdollisuuden kuvitella ja kuvaila vähemmän kuljettuja elämänpolkuja.

Björklundin kirja on kiinnostava, ajankohtainen ja poliittinen. Se nostaa rohkeasti esiin tarinoita, joissa äitiys koetaan toisaalta pakottavana roolina ja haastavana myös maissa, jotka tilastojen mukaan vaikuttavat maailman parhailta paikoilta olla äiti. Millaiset mahdollisuudet äideillä on vastustaa äidiksi tuleamisen painetta maassa, jossa ”ei ole mitään syytä olla tulematta äidiksi”, kun valtio tukee vanhempia monin keinoin? Toisaalta keskeinen esiin piirtyvä kysymys on, millaiset mahdollisuudet äideillä on löytää omannäköinen äitiys ja vastustaa tiukkoja, sukupuolittuneita hyvän äitiyden normeja kulttuurissa, jossa lapsi nähdään suoraan saamansa kasvatuksen, huomion ja rakkauden tuotteena? Björklund toteaaakin, ettei Ruotsissa ole julkaistu ainuttakaan omaelämäkerrallista teosta, jossa äiti avoimesti vastustaisi hyvän äitiyden ihanteita ja kertoisi jättäneensä perheensä, koska perhe ei tehnyt häntä onnelliseksi. Kulttuuristen

representaatioiden kautta voidaankin käsitellä sellaisia tarinoita, joita omalla äänellä, nimellä ja kokemuksilla on vaikea kertoa.

Kirjan parasta antia on kiinnostavien teosten ja niiden analyysin lisäksi queer-teoreettinen ote. Queeristi lukemalla voi normeja tehdä näkyvämmäksi niitä kyseenalaistaen. Halberstamia mukaillen Björklund esittää, että normeihin sopimattomuus voi olla myös radikaalia ja vastarinta voi olla tietoisinkin jättäytymistä epätasa-arvoisten järjestelmien ulkopuolelle. Siten (heteronormatiivisessa ydinperheessä) epäonnistumisen kautta voi löytää luovempia ja uudenlaisia maailmassa olemisen tapoja.

Armi Mustosmäki

Kirjoittaja työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopistossa ”Valittavat äidit: affekti, moraali ja medikalisaation politiikka” -hankkeessaan, jota rahoittaa Koneen säätiö. Mustosmäki on tutkinut äitien vaiettujen kokemusten lisäksi työelämän muutosta, työelämän tasa-arvoa ja pohjoismaisen mallin erityispiirteitä.

